

STUDII ȘI ARTICOLE ARTICLES

Matei 23, 33: imaginea reptiliană a fariseilor ca argument pentru sorgința demonică a fățarniciei

Pr. Drd. George Cosmin PIȚ*

Rezumat:

Articolul identifică aspecte ale posedării demonice în purtarea ipocrită a fariseilor, având evidența accentului pe apelativul „fățarnicilor” în acest pasaj mateian, și luând în considerare severitatea criticii Mântuitorului în cele opt vai-uri din Matei 23, 13-33. În textul mateian, Mântuitorul îi ceartă (termen tehnic pentru exorcisme) pe farisei, dorind să alunge răul, duhul ipocriziei, care paralizează mintea și inima lor, precum și posibilitatea apropierei lor de Mesia. Ipocrizia e o influență a diavolului pe care Hristos a dorit să o alunge cu o duritate neîntâlnită, exprimată la Matei prin folosirea excesivă a expresiei „vai vouă!”

Cuvinte-cheie:

Matei 23, farisei, șerpi, ipocrizia, posedarea demonică.

1. Aportul important al traducerii originalului grec: ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης¹

Ὅφεις = șarpe, o persoană rău intenționată, vicelană, mai ales Satan. Cuvântul din care derivă, ὀπτάνομαι, conține ideea de acuitate, de claritate ridicată a vederii, privire insistentă, cineva cu ochii larg deschiși, ca la ceva remarcabil (eventual o posibilă victimă ce poate fi hipnotizată), și care diferă, astfel, de βλέπω care reprezintă o observare pur și simplu voluntară, și de εἶδω, care își exprimă inte-

* Pr. George Cosmin Piț, doctorand la Școala doctorală a Facultății de Teologie *Andrei Șaguna* din cadrul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu, Centrul de Cercetare Teologică Sibiu. E-mail: prgeorgepit@yahoo.com.

¹ <http://www.sacred-texts.com/bib/poly/mat023.htm>. 25.10.2014.

resul vizual pur și simplu mecanic, pasiv sau ocazional, în timp ce θεάομαι are un accent mai intens, iar θεωρέω semnifică o inspecție serioasă și mai prelungită, deosebit de σκοπέω, ce denotă vizionarea de la distanță. Deochiul, ca influență nefastă asupra altei persoane manifestată prin privire răutăcioasă, plină de invidie, are ca antidot o puternică rugăciune în practica liturgică ortodoxă². Matei 23, 33 devine, astfel, temeiul biblic al Rugăciunii împotriva deochiului („*Izgonește toată lucrarea diavolească, toată calea și toată vrăjmășia satanei, privirea cea rea, nesățioasă și pizmașă a ochilor celor făcători de rele, a oamenilor pizmași, de la robul tău*”).

γεννήματα = pui, fructe, roade, o nouă generație, urmași, descendenți. De la γεννάω, a procrea (o calitate a tatălui, însă prin extinderea mamei), a regenera. γίνομαι e o formă prelungită și de mijloc a unui verb primar: a face să fie, să devină (să se nască).

ἐχιδνῶν = ἔχιδνα, viperă sau alt șarpe veninos.

φύγητε = verbul φεύγω înseamnă a fugi, a evita ceva grav, a scăpa dintr-o capcană, prin analogie, a dispărea (pentru a nu mai putea fi tras la răspundere). Poate înțelesul lui *a te descurca*, după ce ai dat de bucluc.

τῆς κρίσεως = condamnare, judecată. Termenul κρίσις accentuează ușurința cu care se poate delibera *pro* sau *contra*, o hotărâre dată pe muchie de cuțit, însă după deliberare, cele două sensuri se distanțează foarte mult; prin extensie, un tribunal; e implicată ideea de justiție (în special bazată pe legea divină), de acuzație.

τῆς γέεννης = γέεννα, iad. Valea din (fiului lui) Hinnom (un nume străin, aparent iebusit); Gheena (sau Ge-Hinom), o vale din Ierusalim, folosită (la figurat) ca un nume pentru locul (sau starea) de pedeapsă veșnică, iadul. גֵּינֹם (gay' gay) e un defileu (cu laturi înalte, de aceea foarte îngust, însă nu un jgheab). Ideea transmisă e aceea că acela care ajunge într-o astfel de vale, nu mai are acces la suprafață, nu mai are șanse de a fi scos de acolo. גֵּבְוָה (gêvâh) înseamnă aroganță, ridicare, mândrie. גֵּאֲהָ (gâ'âh) e rădăcina primară și desemnează dorința de a monta ceva sus; prin urmare, dorința de a face să crească (la figurat), să fie maiestuos, glorios, triumfător, ridicat. Această rădăcină conchide într-un fel explicația. Gheena e un loc pentru cei ce se autodeclamă triumfători înainte de finalul luptei, înainte de

² *Rugăciune pentru dureri de cap (deochi)*, Cf. *Molitfelnic*, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 2006, p. 379. Redăm aici un fragment relevant: „*Ție ne rugăm și Ție cu umilință cerem: depărtează, înlătură, izgonește toată lucrarea diavolească, toată calea și toată vrăjmășia satanei, privirea cea rea, nesățioasă și pizmașă a ochilor celor făcători de rele, a oamenilor pizmași, de la robul Tău (N). Și fie că din frumusețe sau pentru putere, ori din întâmplare sau din pizmă și răutate, i-a venit lui această neputință, Însuși, Iubitorule de oameni Stăpâne, tinde mâna Ta cea tare și brațul Tău cel atotputernic și înalt și cercetează această zidire a Ta și-i trimite înger de pace, stăpânitor și păzitor sufletului și trupului, care să gonească și să stârpească de la ea tot sfatul rău, toată pizma și deochiul făcător de stricăciune al oamenilor răi*”.

Matei 23, 33: imaginea reptiliană a fariseilor

pronunțarea sentinței, pentru cei ce iubesc slava, gloria, plini de dorința de a fi etichetați ca fiind sus-puși (așa cum doreau fariseii băncile dintâi în sinagogi și locurile de cinste la banchete), triumfaliști, vor să fie mereu văzuți sus, să fie văzuți mari: *cel ce se va înălța pe sine va fi smerit* (Mt 23, 12a).

2. Șerpii, viperele și simbolurile lor

Șarpele, deși încărcat cu conotații negative, este unul dintre cele mai vechi, mai universale și mai venerate simboluri din mitologie, un simbol al reînnoirii, datorită capacității unice de a pune o piele nouă în locul celei vechi. Fiind o creatură care se târăște de-a lungul pământului și trăiește în găurile din pământ, șarpele are conexiuni la lumea de dedesubt, care ne trimite la ideea de dubios, ascuns, periculos. Principalele aluzii biblice la acest animal insistă pe aspectul său, care denotă subtilitate³. Șarpele a jucat un rol important în ispitire și cădere, este plin de interes profund și curios, fapt menționat în Facere 3. Sub forma unui șarpe a fost diavolul care a înșelat-o pe Eva, prin urmare, în Scriptură, Satan este numit „*vechiul șarpe*” (Ap 12, 9). În 2 Co 11, 3, se arată contemporaneitatea ispitirii șarpelui în istorie: „*precum șarpele a amăgit pe Eva în viclenia lui, tot așa să se abată și gândurile voastre de la curăția și nevinovăția cea în Hristos*”. Orice ispititor trebuie să recurgă la perversitate⁴ (per verso = prin inversare), prezentând răul ca bine, astfel că, și în Eden, șarpele a arătat fructul păcatului, „*dar nu a arătat vederii răul în natura ce o avea, căci nu s-ar fi lăsat omul ispitit de răul vădit. Ci înfrumusețându-l la arătare cu o vedere atrăgătoare, i s-a părut femeii acceptabil*”⁵. Obiceiul șerpilor de a se ascunde în garduri vii este o aluzie la minciuna ascunsă sub chipul unor lucruri nevinovate. Textul din Ecl 10, 8: „*Cel ce sapă o groapă poate să cadă în ea și cel ce dărâmă un zid poate fi mușcat de șarpe*”, trimite la efortul spiritual imens, necesar dărâmării unor prejudecăți și ipocrizii care sunt demascate la un moment dat. În primul rând, menționăm șiretlicul atribuit acestei reptile. O descriere a cuvântului *reptil* din dicționarul lui Scriban⁶ generează mai multe asemănări între

³ Samuel W. Barnum (editor), *A Comprehensive Dictionary of the Bible*, D. Appleton & Co., New York, 1868, p. 999.

⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, EIBMBOR, București, 1996, p. 322.

⁵ Sfântul Grigorie de Nyssa, *De hominis opificio*, PG 44. col. 200.

⁶ August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Institutul de Arte Grafice Presa Bună, București, 1939: Animal care se târăște, cum îs mai ales *șerpii*, apoi *șopirlele*, *crocodilii*, *broaștele țestoase* ș.a. *Fig.* Persoană josnică și lingușitoare. – Și reptilă, f. – Reptilele au sânge rece și-s în general ovipare, cu respirațiune pulmonară și organizate p. viața terestră, deși unele, mai ales crocodilii, pot sta mai mult ori mai puțin supt [!] apă. Grație unei neobișnuite facultăți de a-și lărghi gura și esofagu, ei pot înghiți prada fără să mestece. La marile specii, digestiunea se face atunci încet și

Pr. Drd. George Cosmin Piț

genul ipocritului uman și această specie la care a făcut apel Mântuitorul pentru a-i descrie pe farisei. Șarpele a simbolizat minciuna, trădarea și răul. În Vechiul Testament, Numeri 21, 6-8 se referă la șerpii trimiși de Dumnezeu să muște și să ucidă pe israeliții care au păcătuit, devenind instrumente în mâna Domnului. Există cazuri când șerpii sunt trimiși de Dumnezeu să repare o nedreptate sau o minciună, ca în situația următoare, prin pedepsirea unuia care s-a jurat strâmb: „*Fie ca [răul] să vină peste mine dacă [e adevărat că] eu l-am omorât. Cu toate acestea, ce pot face, deoarece Tora a spus, orice pricină să se dovedească prin spusa a doi sau trei martori (Dt 19, 15)? Dar cine știe [toate], Stăpânul gândurilor [a omului], va pedepsi pe fiecare om. Abia a ieșit [din acel loc], când un șarpe l-a mușcat și [omul] a murit*”⁷.

Șarpele e prezent de la începutul și până la finalul Bibliei. Cartea Genezei ne spune cum un șarpe, vorbind inteligent, o convinge pe Eva să mănânce fructul oprit din pomul Cunoștinței. Aspectul șarpelui biblic este controversat. Geneza nu oferă o descriere exactă. Unele ilustrații ale șarpelui din Eden, descriu un reptilian-umanoid având inteligență și viclenie. Dar invidia lui față de oameni, care a fost răul din el, i-a cauzat căderea. Deși în literatura de specialitate rabinică psalmii⁸ care fac referire la răul întruchipat în reptile, se utilizau pentru protecția împotriva demonilor, există dovezi că erau invocați și în exorcisme, în primul secol în Palestina⁹. În Noul Testament, Iisus a recunoscut înțelepciunea șarpelui în declarația: „*Fiiți înțelepți ca șerpii și fără răutate ca porumbeii*” (Mt 10, 16). Apocalipsa, ultima carte a Bibliei, face trimitere la adversari ai Bisericii, căpetenii și fiare de pe pământ și din mare, dragoni sau șerpi, chiar diavolul însuși. Conceptul de Antihrist a fost dezvoltat în al doilea secol creștin. Antihrist va avea toată puterea diavolului și va atrage și pe închinătorii cei mai aleși¹⁰. Încă de atunci Sfântul

într'un fel de letargie. În fine, unele-s veninoase și produc moarte pin [!] mușcătură (ca vipera, naja, cerastu). Foarte rezistente cauzelor de distrugere, putând suferi fără să moară mutilările cele mai teribile, reptilele-s răspândite pe tot globu și-s cu atât mai mari cu cât locuiesc mai aproape de ecuator (ca gavialii, pitonii), fără să ajungă totuși la formele colosale ale reptilelor fosile, dintre care unele au ajuns pînă la 30 de metri în lungime. – Unele-s folositoare omului. Așa-s șopîrlele și colubrii (șerpi mici, negri, ca cei din insula Șerpilor), care mănâncă insectele vătămătoare.

⁷ Mekhilta Kaspā III, alin. 31-41, în Jacob Neusner, *The Rabbinic Traditions about the Pharisees before 70, Part I, The Masters*, Leiden E.J. Brill, 1971, p. 86.

⁸ Psalmul 90: „Peste aspidă și vasilisc vei păși și vei călca peste leu și peste balaur”. (aspida = șarpe veninos, viperă; vasilisc = animal din basme, asemănător cu un șarpe, despre care se credea că ucide cu privirea).

⁹ Graham H. Twelftree, *Jesus the Exorcist: A History of Religions Study*, Thesis submitted to the University of Nottingham for the degree of Doctor of Philosophy, 1981 (text dactilografiat), p. 35.

¹⁰ Jeffrey Burton Russell, *Satan: The Early Christian Tradition*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y. and London, 1981.

Matei 23, 33: imaginea reptiliană a fariseilor

Irineu a susținut că cea mai bună apărare împotriva diavolului este Hristos. Rugăciunea și rostirea numelui lui Hristos îi alungă pe demoni.

3. Șerpi, vipere, cărturari, farisei: există o sinonimitate totală?

Purtarea Mântuitorului în Matei 23 a suscitad numeroase comentarii. Versetul 33 al acestui capitol e numit de J. Nolland: „o concluzie mateiană la întregul set al vaiurilor”¹¹. Domnul nostru e foarte sever, dur și violent în limbaj, dar fidelitatea față de Tatăl face necesar un astfel de limbaj: „În capitolul 23, Matei aprinde incendiar materialul găsit în Q (vezi Lc 11, 37-53), într-o devastatoare denunțare a fariseilor și cărturarilor pentru ipocrizia lor manifestată în pretenția de a asigura conducerea spirituală a poporului evreu”¹². Un bun chirurg taie adânc; exact așa a procedat Hristos în Matei 23. Mulți din predicatorii moderni nu vorbesc așa, chiar când au în față cărturari și farisei. Cel mai iubitor, însă, nu e acela care vorbește cu cele mai blânde cuvinte; dragostea adevărată obligă de multe ori pe un om cinstit să spună ceea ce-l doare mai mult, chiar dacă aceasta îi afectează pe ascultătorii săi. Cum se împacă blândețea, recomandată în Predica de pe Munte, cu mânia, furia, ironia, sarcasmul cu care se adresează cărturarilor și fariseilor. Răspunsul e acela că „ipocrizia I-a provocat dezgustul cel mai profund”¹³.

Într-un studiu ce pornește de la versetul 33, K.S. Keener observă, pornind de la originalul grecesc, diferența dintre *copii și pui* în Antichitate: „Matei reduce riscul ca noi să deducem idiomul „copii de” (cu referire la rasa umană), preferând un termen mai rar, γεννήμα, care apare în Noul Testament numai cu privire la puii de viperă”¹⁴. Ca să ne putem explica mai bine acest mod sever al lui Hristos de a-i apela pe farisei, trebuie să aflăm ce știau anticicii despre vipere. Tradiții mediteraneene vorbesc despre puii de vipere care, atunci când ies din pântecul mamei, oucid în procesul nașterii. Acest lucru se întâmplă pentru a răzbuna pe părinții lor, care au fost uciși de către mame în timpul procreației. Iată mențiunea lui Herodot despre o specie de vipere din Arabia: „Când masculul este în actul de generare, în timp ce eliberează sămânța, femela îi apucă gâtul și nu-l slăbește până nu moare. (...) însă femela plătește pedeapsa răzbunării asupra bărbatului în acest mod: puii, în timp ce sunt încă în uter, îl răzbună pe tatăl

¹¹ John Nolland, *The Gospel of Matthew. A Commentary on the Greek Text*, W.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2005, p. 942.

¹² Daniel J. Harrington, SJ, „Why Did Matthew Write a Gospel?”, în *The Bible Today*, 2011, vol. 49, nr. 1, p. 8.

¹³ James Hastings, *Dictionary of Christ and the Gospels*, Edinburgh: T.&T. CLARK, 1906, p. 143.

¹⁴ Craig S. Keener, „Brood of Vipers (Matthew 3,7; 12, 34; 23, 33)”, în *Journal for the Study of the New Testament*, Sept. 2005, vol. 28, p. 6.

Pr. Drd. George Cosmin Piț

lor, consumându-și propria mamă, și rod burta ei, făcându-și astfel cale de ieșire afară”¹⁵. Ascultătorii antici ar fi considerat crima parentală drept una dintre cele mai grave crime imaginabile. Vinovăția viperelor ar putea fi micșorată de faptul că puii și-au răzbunat tatăl. După credințele populare, cu toate acestea, copiii care se răzbună asupra părinților săvârșesc un păcat imens și sunt vrednici să fie executați ei înșiși. Apelarea ascultătorilor cu expresia „*pui de viperă*”, a fost, prin urmare, mai dură decât pur și simplu un cuvânt. Acest cuvânt îi acuză de crimă parentală, simbol al persoanelor josnice din punct de vedere moral. Matei 23, 33 folosește aceeași imagine. Cărturarii și fariseii sunt portretizați ca moștenitori ai profeților, dar care se descriu ca și copii ai celor care i-au ucis pe trimișii lui Dumnezeu (23, 30-31). Jocul de cuvinte a fost frecvent utilizat, mai ales în vechile insulte antice. Ironia mărturiei fariseilor era, probabil inconștient, una autoacuzatoare: „*De am fi fost noi în zilele părinților noștri, n-am fi fost părtași cu ei la vărsarea sângelui proorocilor*” (23, 31). Fariseii au mărturisit un mare respect pentru profeți, care au fost persecutați și omorâți, susținând că dacă ei ar fi trăit atunci, alta era atitudinea lor. Aceștia au fost croiți însă din aceeași stofă ca persecutorii și ucigașii, prin urmare au avut prea mult sânge criminal în venele lor: „*Insuficiența unei simple coborâri genetice era o concepție comună în regiunea antică a Mării Mediterane. Când descendenții nu au reușit să se ridice la valoarea strămoșilor lor, ceilalți puteau nega faptul că ei au fost realii descendenți*”¹⁶. Limba bifurcată a șerpilor a fost un alt temei pentru a inspira simboluri și asocieri de duplicitate, în limbaj și în comportament: „*Pui de viperă, cum puteți să grațiți cele bune, odată ce sunteți răi? Căci din prisosul inimii grăiește gura*” (Mt 12, 34). În spatele referirilor la șerpi, se află un joc de cuvinte jignitor la adresa cărturarilor și fariseilor¹⁷. În unele studii relativ recente se observă tendința unei reabilitări a fariseilor¹⁸, susținându-se că aceștia ar fi în bloc *victimele lui Matei*, că, în realitate, imaginea lor era alta decât cea pe care o sugerează capitolul 23, prin violența limbajului lui Iisus, mai ales prin expresia umilitoare și sarcastică: „Șerpi, pui de viperă!” Ideea din spatele acestei re poziționări ar fi că anti-iudaismul primei Evanghelii e imposibil de evaluat corect, atâta vreme cât nu are loc o reconfigurare a fariseismului secolului I. Numai că în Matei 23 nu se are în vedere o condamnare în bloc a iudaismului, ci e vorba de acuza unei atitudini (până la urmă, nu erau decât aprox. 6000 de farisei

¹⁵ Herodot, *Hist.* 3.109, *The Third Book of the Histories, called Thaleia*, http://www.gutenberg.org/files/2707/2707-h/2707-h.htm#link32H_4_0001, accesat la 26 octombrie 2014.

¹⁶ Craig S. Keener, art. cit., p. 9.

¹⁷ Michael P. Knowles, art. cit., p. 165-178.

¹⁸ Cf. Hans-Günther Waubke, *Die Pharisäer in der protestantischen Bibelwissenschaft des 19. Jahrhunderts*, vol. 107, Beiträge zur historischen Theologie, Mohr Siebeck, Tübingen, 1998. Acest volum e un exemplu în acest sens, care arată această tendință.

Matei 23, 33: imaginea reptiliană a fariseilor

și nu erau toți vinovați de cele enumerate în vaiuri, cum s-a dovedit –vezi cazul lui Gamaliel, din Faptele Apostolilor 5, 34-40 și precizarea că unii din farisei trecuseră la credință, din Fapte 15, 5) care risca să inducă poporul spre o direcție falsă.

4. Matei 23, 33: „osânda gheenei”, alternativa eshatologică a Împărăției cerurilor

Merită o mențiune specială comparația dintre *Fericiri* (Mt 5, 3-12) și *vaiuri* (Mt 23, 13-36), care prezintă multe paralele, deopotrivă asemănări și deosebiri. Fericirile se deschid cu o referire la primirea Împărăției (5, 2), vaiurile încep cu o referire la pierderea acesteia (23, 13). Cărturarii și fariseii sunt catalogați „ca *fi ai gheenei* care-și conduc prozeliții pe aceeași cale a fățarniciei, pentru a deveni în final de două ori același lucru” (23,15) și *pui de vipere* (23, 23), care contrastează cu paternitatea celor pașnici, care sunt *fi ai lui Dumnezeu* (5, 9).

Cuvântul gheena a fost folosit de Domnul Hristos de 11 ori, locurile putând fi împărțite în trei categorii: „(a) *avertismente adresate ucenicilor cu privire la pietrele de poticnire* (Mt 5, 29-30, 18, 8-9 , Mc 9, 43-48); (b) *avertismente adresate ucenicilor în raport cu destinul lor personal* (Mt 5, 22, 10, 28; Lc 12, 4-5) și (c) *condamnarea cărturarilor și fariseilor* (Mt 23, 15 și 33)”¹⁹. Judecata (osânda) gheenei (lat. *iudicio gehennae*) trebuie evitată cu orice preț, deoarece aceasta implică o mare suferință. Suferința de acolo are legătură cu ideea de foc, un detaliu descriptiv care e prezent de la primele apariții ale acestui concept în literatura intertestamentară de specialitate. Noul Testament prezintă Gheena ca alternativă eshatologică a Împărăției Cerurilor, o pedeapsă pentru toți cei răi, și având o finalitate ireversibilă. Textul evanghelic scris și transmis comunității creștine ca rememorare a cuvintelor lui Hristos și, în același timp, ghid de comportament, ca și în alte cazuri din literatura vremii, devine instrument de definire comunitară. Așadar, șarpele, un simbol străvechi de înțelepciune și de fertilitate, a fost transformat în creștinism într-un simbol al răului, al diavolului²⁰.

Ar fi de reținut că există asocieri conform cărora șerpii dețin tutela asupra unor comori ascunse²¹, împiedicând accesul la ea. Comoara găsită din Evanghelie e echivalentul intrării în Împărăția Cerurilor: „*Asemenea este Împărăția Cerurilor cu o comoară ascunsă în țarină, pe care, găsind-o un om, a ascuns-o, și de bucuria ei, se duce și vinde tot ce are și cumpără țarina aceea*”(Mt 13, 44). Aluzia

¹⁹ Hans Scharen, *Gehenna in the Synoptics*, în *Bibliotheca Sacra* 155, Ian.-Mar. 1998, p. 324-337.

²⁰ Rosemary Ellen Guiley, *Encyclopedia of Demons and Demonology*, Foreword by John Zaffis, *Facts on File*, New York, 2009, p. 229-230.

²¹ *Ibidem*, p. 229.

Pr. Drd. George Cosmin Piț

Mântuitorului chiar în primul vai, e un alt temei că intenția asocierii fariseilor cu șerpii nu e deloc întâmplătoare: *Închideți Împărăția Cerurilor înaintea oamenilor; că voi nu intrați, și nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsați.*(23, 13). Tonurile ambigue și negative ale imaginii șarpelui, apelul la gheena, ca termen inhibitor al păcatului sunt utilizate constant în perioada celui de-al Doilea Templu iudaic și în regiunea Mării Mediterane, unde „*jocurile de cuvinte și aplicarea acestora la polemica dintre comunități diverse, dau textului funcția de instrument de definire comunitară*”²². Limbajul Botezătorului și cel al Mântuitorului despre vipere, șerpi, gheena, farisei, fățarnicie etc. e identic, doar că Sfântul Ioan utilizează expresia *pui de vipere* la începutul cărții (Mt 3, 7), iar Hristos Domnul închide polemica la finalul vaiurilor, în aceiași termeni (Mt 23, 33). Expresii de acest fel servesc misiunii lui Matei de a situa comunitatea sa în raport cu fariseii iudaismului.

5. Sorginta demonică a ipocriziei și vai-urile rostite ca un exorcism

A. Motivele demonizării prin ipocrizie. În expresia „șerpi, pui de vipere!”, Mântuitorul încarcă de sens spiritual ostilitatea viperelor față de oameni, acest fapt oferind auditoriului o parabolă naturală pentru răul moral pe care îl aduce limbajul și comportamentul duplicitar. Sursa demonică a ipocriziei e dată de expresia dură, nemiloasă față de păcat, cum a fost atitudinea Domnului doar în cazurile de alungare a duhurilor rele. Se susține că în cazul posesiei demonice, „*persoana e dominată complet de un subiect ciudat care i-a mâncat umanitatea într-o asemenea măsură, încât voința și cuvintele duhului rău și ale celui posedat se confundă: unul vorbește prin gura celuilalt*”²³. Biblia ebraică ne transmite unele imagini similare și de obicei, le asociază cu otrava mortală a șerpilor: „*Ascuit-au limba lor ca a șarpelui; venin de aspidă sub buzele lor*” (Ps 139, 3), și „*dacă răutatea este dulce în gura lui, el o ascunde sub limba lui*” (Iov 20, 12). Limba bifurcată a șerpilor e un semn al acestei duble personalități a ipocritului. D.E. Aune subliniază că dintre cele mai paralizante atitudini umane, „*ipocrizia inhibă cel mai puternic relațiile dintre oameni*”²⁴. Păcatul ipocriziei este un păcat în catalogul lui Satan, un viciu, o formă de posesie demonică, ce a primit de la Hristos aspre muștrări. Iisus a avut cea mai mare compasiune pentru orice om care a trăit vreodată pe pământ, vinovat fiind de tot felul de păcate. I-a iubit și i-a iertat pe tâlhari, pe adulteri, pe criminali, dar mânia Lui a crescut când i-a muștrat cu severitate pe ipocriți, ca în fața legiunilor demo-

²² Michael P. Knowles, „Serpents, Scribes, and Pharisees”, în *Journal of Biblical Literature*, 133, nr. 1, 2014, p. 165.

²³ Armand Puig, *op. cit.*, p. 367.

²⁴ David Edward Aune (editor), *The Gospel of Matthew in Current Study: Studies in Memory of William G. Thompson S.J.*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, 2001, p. 181.

Matei 23, 33: imaginea reptiliană a fariseilor

nice care aduceau dezordine în om, creația lui Dumnezeu. Și în secolul XXI, din nefericire, ipocrizia pare să fie acuzația numărul unu împotriva creștinilor de către necredincioși sau de către cei neîmbisericitiți. Matei 23, 13-33 a subliniat ipocrizia religioasă, nu cea general umană. Pe drept cuvânt, Mântuitorul ia atitudine față de situații concrete prezente în cadrul spiritual iudaic. În Matei 23, „*vaiurile pronunțate de Mântuitorul la adresa fariseilor enumeră câteva cazuri de deformare a unor prescripții practice*”²⁵. Iisus a reluat din Isaia profeția care incriminează discrepanța dintre buze și fapte, dintre comportament și inimă, nu doar pentru fariseii din Matei 23, ci pentru toți cei care sunt, prin formație, și se socotesc a fi specialiștii, în materie de credință. Autosuficiența, gândul că aflăm ceva bun în noi, ca fiind al nostru, și nu al lui Dumnezeu, provoacă tocmai această înșelare de care vorbesc Părinții Bisericii și duhovnicii îmbunătățiți: „*Hristos n-a venit pentru cei drepți și pentru cei sănătoși. Chiar și când îi întâlnește pe aceștia, ei nu-L întâlnesc pe Hristos. Roadele întâlnirii cu Hristos au fost culese, fără excepție, doar de cei ce și-au descoperit propriile neputințe și păcate*”²⁶. În Evanghelia de la Matei, „*personajul central este întotdeauna Iisus, Stăpânul absolut Căruia I se supun nu numai oamenii, ci și demonii*”²⁷. Fariseii și cărturarii fățarnici nu se supun lui Hristos, dar mulțimea poporului și demonii o fac. Ei au însă un comportament suspect, dubios, par a se asemena, prin fățarnicie, cu șarpele din Eden, care de la început a fost tată al minciunii și plin de fățarnicie. Ipocrizia, jocul dublu, teatralitatea sentimentului religios, minciuna care îi caracterizează pe liderii evrei ne duc la concluzia că atâta vreme cât fățarnicia nu e separată de persoana umană, atrage și duce în iad, locul destinat diavolului, șarpele din Eden, reptilianul-umanoid inteligent și viclean, prototipul după care se croiesc acești profesioniști ai religiei: „*Ce imagine poate fi mai tristă, decât aceea a unor cărturari și farisei, care, preocupați zilnic de viața religioasă, căutându-L pe Hristos, întrebându-L și ispitindu-L, cu dorința sinceră de a-L afla pe Mesia, ajung să descopere în El doar un simplu om*”²⁸. Tonul încrunțat al lui Iisus din capitoul 23, deranjant și astăzi pentru o conștiință religioasă mult prea relaxată și comodă, este doar expresia pericolului fățarniciei, al unei „*religiozități prea sigure și mulțumite de sine, care tinde să-i excludă pe cei ce nu practică Legea*”²⁹.

²⁵ Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, Asist. Drd. Daniel Mihoc, Drd. Ioan Mihoc, *Introducere în studiul Noului Testament*, vol. I, Teofania, Sibiu, 2001, p. 51.

²⁶ Protos. Ioan Cojanu, *Argument*, în *Pocăință și Euharistie*, Epifania, Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul, Alba Iulia, 2010, p. 5.

²⁷ Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, *Aspecte ale spiritualității comunității mateiene în lumina textelor și a trăsăturilor specifice primei Evanghelii*, în *Teologie, Slujire, Ecumenism – Omagiu Î.P.S. Dr. Antonie Plămădeală*, Sibiu, 1996, p. 325.

²⁸ Protos. Ioan Cojanu, *op. cit.*, p. 6.

²⁹ Armand Puig, *Iisus. Un profil biografic*, traducere de Jana Balacciu Matei, Editura Mero-nia, București, 2007, p. 97.

B. Vaiurile ca exorcisme ale lui Iisus. Majoritatea exegeților sunt de acord că Hristos a practicat exorcisme și vindecări și că a fost privit, atât în Evangheliile, cât și în tradiția evreiască de mai târziu, ca un vindecător și exorcist. Toți au observat că a făcut minuni (παράδοχα έργα), în timp ce ucenicii le-au înțeles ca semne (σημείων) divine. Nici măcar dușmanii nu au reușit să conteste reputația Lui ca exorcist și făcător de minuni³⁰. Descriind faptele lui Iisus, „scriitorii Noului Testament au dezvoltat convingerea că este fundamental să accentueze noțiunea de exorcism: că exorcizarea este o confruntare între divin și demonic – între Iisus și demoni – în care demonicul este învins”³¹. Dicționarele biblice prezintă vai-ul ca o interjecție ce aduce durere, disconfort, nefericire, furie necaz, alarmă³². Pe de altă parte, există o categorie de exegeți de o altă părere, anume că „interjecția vai! pare să fi fost legată mai ales de ocaziile de jale pentru cei morți, și în această direcție trebuie căutată originea vaiurilor, mai degrabă, decât în blestemele de cult (n.n. la slujba de exorcizare se spune: „Te blestem pe tine, începătorul răutății...!”)³³.

Putem duce argumentația la un alt nivel, afirmând că înșelarea fariseilor e de sorginte demonică. Atât cea comportamentală, cât și cea exegetică. Opțiunea de a vedea în vaiurile lui Hristos din Matei 23 o exorcizare, se bazează pe faptul iubirii lui Hristos pentru toată făptura. Fariseii și cărturarii au o ultimă șansă de a fi salvați, pe temeiul că Hristos socotea că „omul aproape întotdeauna mai păstrează în el resturi de bine, rezistențe împotriva răului, puteri de întoarcere spre bine, puteri de înfrânare a răului și de căință pentru el”³⁴, având puterea să se izbăvească, mai ales după expunerea la o confruntare cu Hristos de o asemenea duritate. În același timp, polemica împotriva cărturarilor și a fariseilor din capitolul 23, are scopul de a oferi exemple negative sau stereotipuri negative pentru comunitatea creștină, un comportament pe care creștinii trebuie să-l evite. Comunitatea lui Matei este ferm avertizată împotriva ipocriziei. Avertismentul că un creștin ar putea primi aceeași soartă ca fățarnicii din Mt 24, 51 este clar expus în Matei 23. Dar G.N. Stanton subliniază³⁵ că juxtapunerea polemicii împotriva liderilor evrei

³⁰ Simon J. Joseph, „The Ascetic Jesus”, în *Journal for the Study of the Historical Jesus*, 8/ 2010, Koninklijke Brill, Leiden, p. 146-181.

³¹ Graham H. Twelftree, *The Place of Exorcism in Contemporary Ministry*, Anvil Vol. 5, No. 2, 1988, p. 146.

³² David Noel Freedman (ed. in chief), *The Anchor Bible Dictionary*, v. VI (Si-Z), Doubleday, New York, 1992, p. 945.

³³ W. Janzen, *Mourning Cry and Woe Oracle* în BZAW (Beihefte Zur Zeitschrift Fur die Alttestamentliche Wissenschaft), 125, de Gruyter, Berlin, 1972, nota 56, p. 55.

³⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică*, v. I, p. 310.

³⁵ G.N. Stanton, *A Gospel for a New People: Studies in Matthew*, T.&T. Clark, Edinburgh, 1992, p. 165.

Matei 23, 33: imaginea reptiliană a fariseilor

din capitolul 23 cu amenințarea împărțirii comunității creștine între buni și răi, din capitolele 24-25, ar putea sugera că ei vor fi judecați în mod similar.

Exorcismele lui Iisus, în general vorbind, au fost o amenințare la adresa elitei din Galileea, și, în consecință, a elitei iudaice. Interpretând alungarea demonilor ca un semn al venirii Împărăției lui Dumnezeu și făcând din exorcisme o parte a unei strategii pentru restabilirea integrității morale israelite, Domnul Hristos amenința stabilitatea ordinii sociale. Reacția locuitorilor după exorcizarea din Gardara, care cer lui Iisus să părăsească regiunea lor (*Mc 5, 17*), relevă faptul că exorcismele sale au fost percepute de către oamenii obișnuiți ca fiind surprinzătoare și periculoase, tocmai din cauza faptului că nu au perceput avantajele spirituale în comparație cu pierderea materială.

Concluzii

a.) Matei 23, 33 și expresia severă ce o conține cu referire la șerpi și pui de vipere, ca o portretizare a fariseilor și cărturarilor, e mai bine înțeleasă după ce am aflat ce știau anticii despre unele tipuri de reptile din zona mediteraneeană. Tradițiile mediteraneene vorbesc despre puii de vipere, care atunci când ies din pântecul mamei, oucid în procesul nașterii. Acest lucru se întâmplă pentru a răzbuna pe părinții lor, care au fost uciși de către mame în timpul procreației. Matei 23, 33 folosește aceeași imagine. Apelarea ascultătorilor cu expresia „*pui de vipere*”, a fost o acuzație de crimă parentală. Cărturarii și fariseii sunt portretizați ca moștenitori ai profeților, dar care se descriu ca și copii ai celor care i-au ucis pe trimișii lui Dumnezeu.

b.) Vaiurile sunt acuze care preced venirea zilei Judecării. În argumentarea de față, exorcismele-vaiuri le socotim o *ultimă șansă* oferită ipocriților de a se dezice de fățarnicie înainte de a fi prea târziu. În discursul despre iad, spiritualitatea creștină susține că focul acestuia trebuie să mistuie doar păcatele, viciile, relele, iar nu oamenii. Dar câtă vreme oamenii rămân lipiți de păcatele ce-i subjugă, își asumă riscul condamnării eterne laolaltă cu acestea.

c.) Exorcizarea înșeptită a Domnului din Evanghelia lui Matei împotriva ipocriziei are cuprinsă în ea dragostea dumnezeiască față de toți, fără deosebire, căci Fiul lui Dumnezeu a venit să mântuiască lumea, nu s-o judece steril și doritor de răzbunare. Nimic mai mult nu Își dorea Hristos decât să-i vadă pe acești experți ai Legii că au renunțat la prea-riscanta autosuficiență. După *tipicul* nou testamentar al Mântuitorului Hristos, rostul exorcismelor practicate în Biserică este de a separa la timp păcatul de persoana umană, atunci când cel posedat nu mai poate lupta singur, când răul instalat a distrus însăși dorința de salvare. O idee asemănătoare o promovează textul lui Matei. Vrând să se facă tuturor toate, Mântuitorul Hristos a declanșat aceste exorcisme contra ipocriziei.

Pr. Drd. George Cosmin Piț

d). Studiul de față e un argument în plus că Mântuitorul a criticat ipocrizia cu severitatea necesară, iar fariseii, ca cei care erau stăpâniți de ea, sunt *victime* ale duhului fățarniciei. Ei erau *separați de popor* printr-o cunoaștere precisă a Legii, având dorința să o extindă în toate domeniile vieții lui Israel. Cu toate acestea, *ei nu s-au separat de fățarnicie*, fapt ce nu putea constitui un model pentru oameni. Acesta e motivul asprimii Domnului față de farisei. Odată eliberați de ipocrizie, exorcizați de Hristos prin „*certarea celor șapte duhuri ale fățarniciei*”, ei se pot alipi Mântuitorului, asemenea posedatului vindecat care dorea cu insistență proximitatea lui Hristos.